

The problem of defining the concept of safety in road transport

До проблеми визначення поняття забезпечення безпеки на автомобільному транспорті

Yevhenii Skrypa

Key words:

providing, security, security assurance, transport, road transport, automobiles.

Ключові слова:

забезпечення, безпека, забезпечення безпеки, транспорт, автомобільний транспорт, автомобілі.

Постановка проблеми. На сьогодні, мабуть, у жодної людини в Україні не викликає сумніву те, що законодавство, яке визначає правові засади забезпечення безпеки на автомобільному транспорті, потребує вдосконалення. Таку необхідність яскраво підтверджує також статистика дорожньо-транспортних пригод (далі – ДТП) в Україні. Так, за 2016 р. на території України поліція нарахувала 138 261 аварію, у середньому за добу – 413, тобто зіткнення й наїзди траплялись навіть частіше, ніж кожні чотири хвилини. Основними причинами аварій в Україні є перевищення швидкості (4 161 ДТП), порушення правил маневрування (2 278 ДТП), водіння в нетверезому стані (1 809 ДТП) та порушення пішоходами правил дорожнього руху (1 165 ДТП). Найбільше людей загинуло саме через наїзди на пішоходів (1 027 осіб) та під час зіткнень автомобілів (861 особа). Окрім цього, багато аварій стаються через порушення правил проїзду перехресть. Рідше аварії стаються через погане дорожнє покриття, і вони зазвичай не такі серйозні¹. Усе зазначене яскраво свідчить про необхідність реформування законодавства в цій сфері. Однак варто також підкреслити, що проведення реформ у будь-якій сфері суспільних відносин має починатись із дослідження теоретичних конструкцій та вдосконалення відповідної теоретичної бази.

Стан дослідження. Поняття забезпечення безпеки на автомобільному транспорті частково розглядалось у наукових працях таких авторів, як Г.В. Шкарівський, В.Ю. Шмельов, О.С. Дем'янюк, В.О. Хитрик, А.А. Кашканов, О.Г. Грисюк, В.М. Торлін, В.Ф. Анісімов, В.М. Ребедаило, Г.В. Галіміна, О.Ю. Салманова, А.О. Собакарь, Є.С. Кузнецов та інші. Однак єдиного комплексного дослідження проблеми визначення поняття забезпечення безпеки на автомобільному транспорті так і не було проведено.

Саме тому **метою статті** є аналіз проблеми визначення поняття забезпечення безпеки на автомобільному транспорті.

Виклад основного матеріалу необхідно розпочати з визначення сутності ключових понять, зокрема «автомобільний транспорт» і «безпека». Термін «транспорт» походить від латинського слова «trasporto», що означає «переносу, перевожу, переміщую». Транспорт, як зазначає Й.Р. Гілецький, є специфічною галуззю господарства, він не створює, як інші виробничі сектори, нових матеріальних цінностей. Результатом роботи транспорту є переміщення вантажів і людей. Вагома роль галузі в підвищенні рівня життя населення. У транспорті зайнято близько 6% працюючих у господарстві України². Транспорт, як слушно підкреслює Л.Ю. Яцківський, є одним із найважливіших складників виробничої інфраструктури держави, його ефективне функціонування є необхідною умовою стабілізації, прискорення структурних перетворень економіки, розвитку зовнішньоекономічних сфер діяльності, підвищення життєвого рівня населення, забезпечення національної безпеки країни³. Автор також справедливо зауважує, що рівень розвитку транспортної системи держави – одна з найважливіших ознак її технологічного прогресу й цивілізованості. Потреба у високорозвиненій транспортній системі підсилюється під час інтеграції в європейську та світову економіку, транспортна система стає базисом для ефективного входження України у світове спів-

¹ Офіційний сайт ТСН каналу 1+1. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/138-tisyach-avariy-i-tri-tisyachi-zagiblih-motoroshni-pidsumki-realiy-na-ukrayinskih-dorogah-u-2016-roci-851389.html>.

² Гілецький Й.Р., Сливка Р.Р., Богович М.М. Географія: довідник. Х.: Веста; Ранок, 2008. 480 с.

³ Яцківський Л.Ю., Зеркалов Д.В. Загальний курс транспорту: навч. посібник. К.: Арістей, 2007. 504 с.

товариство та процесу зайняття в ньому місця, що відповідає рівню високорозвиненої держави⁴. Таким чином, поняття транспорту є комплексним явищем, воно складається з певних окремих видів: залізничного, морського, річкового, автомобільного, трубопровідного та повітряного. У межах дослідження ми розглянемо, що саме являє собою автомобільний транспорт.

Так, відповідно до Закону України «Про автомобільний транспорт» автомобільний транспорт – це галузь транспорту, яка забезпечує задоволення потреб населення та суспільного виробництва в перевезеннях пасажирів і вантажів автомобільними транспортними засобами. У свою чергу у вказаному нормативно-правовому акті автомобіль визначається як колісний транспортний засіб, який приводиться в рух джерелом енергії, має не менше чотирьох коліс, призначений для руху безрейковими дорогами та використовується для перевезення людей та/або вантажів, буксирування транспортних засобів, виконання спеціальних робіт⁵. Незважаючи на те, що поняття автомобільного транспорту отримало законодавче закріплення, у науковій літературі існують також інші підходи до його тлумачення.

Так, на переконання С.І. Дорогунцова, автомобільний транспорт – це найбільш маневрений та ефективний вид транспорту для перевезення масових вантажів дрібними партіями на близьку відстань. Цей вид транспорту розпочинає й закінчує транспортний процес на морському, річковому та залізничному транспорті. Автотранспорт забезпечує функціонування й територіальну організацію всіх галузей народного господарства, насамперед галузей агропромислового комплексу, які посідають важливе місце в економіці України⁶. До складу автомобільного транспорту входять підприємства автомобільного транспорту, що здійснюють перевезення пасажирів і вантажів, авторемонтні та шиноремонтні підприємства, рухомий склад автомобільного транспорту, транспортно-експедиційні підприємства, а також автовокзали й автостанції, навчальні заклади, ремонтно-будівельні організації та соціально-побутові заклади, інші підприємства, установи й організації незалежно від форм власності, що забезпечують роботу автомобільного транспорту⁷.

Варто зазначити, що автомобільний транспорт надає досить широкий спектр послуг. Цей вид транспорту має вагоме значення для перевезення на короткі відстані, хоча собівартість перевезень порівняно із залізничним транспортом велика. У нашій країні створено широку мережу автомобільних доріг із твердим покриттям. Загальна протяжність автомобільних доріг – 170 тис. км, з них 165 тис. км – із твердим покриттям, однак більшість доріг перебувають не в найкращому стані. Основні сфери застосування автомобільного транспорту – розвезення й підвезення вантажів до магістральних видів транспорту, перевезення промислових і сільськогосподарських вантажів на короткі відстані, внутрішньоміські перевезення, перевезення вантажів для торгівлі та будівництва. На далекі відстані автомобільний транспорт перевозить швидкопсувні, особливо цінні товари, які вимагають швидкої доставки, а також не зручні для перевезення іншими видами транспорту⁸.

Таким чином, автомобільний транспорт у сучасному світі став невід'ємним складником життя кожної людини. Від якості функціонування автомобільного транспорту залежить діяльність людей у багатьох сферах суспільного життя, наприклад, організація безперебійної торгівлі, швидкість товарообігу, собівартість продукції, оперативність і безперебійність виробничої діяльності. Однак, незважаючи на всі позитивні моменти автомобільного транспорту, він є джерелом підвищеної небезпеки, адже саме на автошляхах України гине більше людей, ніж на всіх інших видах транспорту в сукупності. А відтак держава повинна не лише турбуватись про те, як розвивати та стимулювати використання автомобільного транспорту, а й забезпечити його безпеку.

Поняття «безпека» – це соціальна реалія, яку не так легко визначити, оскільки навколо цього питання проглядаються явища як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Історик Ж. Делюмо зазначив, що саме поняття «безпека» майже повністю видозмінилося. Наприклад, у XVI ст., якщо порівнювати із середньовіч-

⁴ Яцківський Л.Ю., Зеркалов Д.В. Загальний курс транспорту: навч. посібник. К.: Арістей, 2007. 504 с.

⁵ Про автомобільний транспорт: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2344-III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2344-14/conv>.

⁶ Розміщення продуктивних сил України: навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / С.І. Дорогунцов, Ю.І. Пітюренко, Я.Б. Олійник та ін. К.: КНЕУ, 2000. 364 с.

⁷ Автомобільний транспорт України. Інформаційно-довідковий сайт «Україна». URL: http://proukraine.net.ua/?page_id=443.

⁸ Попович П.В., Шевчук О.С., Гаврон Н.Б. Конспект лекцій з дисципліни «Основи економіки транспорту» для студентів спеціальності 275 «Транспортні технології» (за видами). Тернопіль: ТНТУ ім. І. Пулюя, 2017. 147 с.

чям або античністю, поняття «незахищеність» практично позбавлене об'єктивної значимості⁹. «Популярна юридична енциклопедія» визначає безпеку як відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю заподіяння будь-якої шкоди для життя, здоров'я та майна громадян, а також для навколишнього природного середовища; комплекс заходів, а також людські й матеріальні ресурси, призначені для запобігання шкоди; стан захищеності населення, об'єктів довкілля від небезпеки за надзвичайних ситуацій¹⁰. С.В. Лекареві та В.А. Порк визначають безпеку як систему суспільних відносин, що складаються між суб'єктами та забезпечують для них сприятливі умови функціонування й розвитку. Цим же терміном охоплюються відносини «суспільство – природа», а також здатність предмета, явища, процесу зберігати свої характеристики під час впливів, що їх руйнують¹¹. З позиції М.П. Гетьманчука, безпека – це стан, коли кому-, чому-небудь ніщо й ніхто не загрожує; водночас це діяльність людей, суспільства, держави, світового співтовариства народів щодо виявлення, запобігання, послаблення, усунення та відвернення загрози, здатної втратити їх, знищити матеріальні й духовні цінності, перешкодити їх прогресивному розвитку. Наявність безпеки є необхідною умовою та одним з основних мотивів життєздатності людини, суспільства, держави й світового співтовариства¹².

Варто погодитись із думкою В.А. Ліпкана, який наводить такі базові ознаки цього поняття¹³: 1) безпека – це стан об'єкта; 2) безпека – це здатність об'єкта, явища чи процесу зберігати свою суть в умовах цілеспрямованого, руйнівного чи то внутрішнього, чи то зовнішнього впливу, інакше кажучи, безпека є подібною до гомеостазу; 3) безпека – це властивість системи, побудованої на принципах структурної стійкості, самоорганізації, цілісності; кожна із цих властивостей є системно-утворюючою, тобто руйнація будь-якої з них призводить до колапсу системи; 4) безпека – це гарантія, необхідна умова діяльності особи, суспільства, держави, що дає їм змогу зберігати та збільшувати духовні й матеріальні цінності; 5) безпека – це відсутність небезпек і загроз для об'єкта. Суть безпеки – постійне існування загрози та перманентна необхідність управління нею¹⁴.

Таким чином, під безпекою на автомобільному транспорті варто розуміти такий стан автомобільного транспорту, за якого мінімізується (або взагалі виключається) можливість настання ситуацій, коли людині, її життю, здоров'ю та майну буде загрозувати небезпека. У свою чергу до небезпечних ситуацій на автомобільному транспорті можна віднести такі:

- 1) автомобільні аварії – аварії, які трапляються за участю автомобільного транспорту та призводять до пошкодження майна (автомобілів, техніки, вантажу тощо), шкодять здоров'ю людини або навіть призводять до її загибелі; причини аварій можуть бути різними;
- 2) умисне нанесення третіми особами шкоди пасажиром та/або вантажу;
- 3) порушення правил експлуатації технічних систем, у тому числі нормативних вимог з екологічної безпеки під час перевезень;
- 4) незаконне втручання у функціонування автомобільного транспорту (перекриття шляхів, страйк працівників, умисне пошкодження дорожнього полотна тощо);
- 5) порушення правил дорожнього руху водіями;
- 6) незадовільний стан автошляхів тощо.

Можна стверджувати, що для досягнення безпеки на автомобільному транспорті необхідно зменшити можливість настання наведених вище ситуацій, що є беззаперечним обов'язком правової держави.

Отже, під забезпеченням безпеки на автомобільному транспорті варто розуміти цілеспрямовану діяльність держави (в особі її органів), яка спрямована на недопущення виникнення небезпечних ситуацій у вказаній сфері, що можуть зашкодити людині, її життю та здоров'ю. Для того щоб законодавцю більш змістовно визначити способи й напрями вдосконалення законодавства щодо забезпечення безпеки на автомобільному транспорті в Україні, спочатку необхідно визначитись із причинами низького рівня безпеки в цій сфері. Так, серед цих причин, на нашу думку, виокремлюються такі:

⁹ Делюмо Ж. Грех и страх: формирование чувства вины в цивилизации Запада (XIII – XVIII вв.). Екатеринбург: Изд-во Уральского ун-та, 2003. С. 176–183.

¹⁰ Популярна юридична енциклопедія / В.К. Гіжевський, В.В. Головченко, В.С. Ковалевський та ін. К.: Юрінком Інтер, 2002. 528 с.

¹¹ Лекарев С.В., Порк В.А. Бизнес и безопасность: толковый терминологический словарь / под науч. ред. А.И. Гурова и Б.С. Тетерина. М., 1995. 367 с.

¹² Політологія: навч. посібник / М.П. Гетьманчук, В.К. Гришук, Я.Б. Турчин та ін.; за заг. ред. М.П. Гетьманчука. К.: Знання, 2011. 415 с. URL: http://pidruchniki.com/10310208/politologiya/natsionalna_bezpeka_ukrayini.

¹³ Ліпкан В.А. Безпекознавство: навч. посібник. К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2003. 207 с.

¹⁴ Там само.

- 1) відсутність єдиної державної політики щодо забезпечення безпеки на автомобільному транспорті;
- 2) відсутність системності прийняття нових і вдосконалення старих нормативно-правових актів у досліджуваній сфері;
- 3) низький рівень правосвідомості громадян, який полягає, по-перше, у незнанні правил дорожнього руху, а по-друге, у небажанні їх дотримуватись;
- 4) незадовільний стан дорожніх шляхів;
- 5) несистематична діяльність органів державної влади, діяльність яких спрямована на забезпечення безпеки на автомобільному транспорті в Україні;
- 6) відсутність реальних важелів впливу на осіб, які вчиняють правопорушення на автомобільному транспорті, адже існуюча система штрафів уже є недієвою.

Із зазначеного постає, що забезпечення безпеки на автомобільному транспорті в Україні повинне досягатись такими шляхами:

- створення належного фінансового забезпечення вказаної сфери;
- створення системи протидії, припинення й запобігання правопорушенням на автомобільному транспорті. Для цього вкрай необхідним є прийняття відповідної нормативно-правової бази, яка повинна враховувати сучасні реалії;
- створення ефективної системи технічного забезпечення на автомобільному транспорті, яка полягатиме в систематичній перевірці технічної справності будь-якого виду автомобільного транспорту, належній організації безпеки руху (наприклад, на перехрестях за допомогою світлофорів), наданні уповноваженим органам державної влади спеціальних інструментів і технічних засобів, приведенні автомобільних шляхів України в належний стан;
- створення системи недопущення або мінімізації матеріальних і моральних збитків на транспорті від злочинів та надзвичайних подій.

Висновки. Таким чином, стан забезпечення безпеки на автомобільному транспорті в Україні є вкрай незадовільним, що є суттєвим недоліком для держави XXI ст., адже статистика демонструє, що смертність на автомобільних шляхах України є вищою, ніж у багатьох країнах «третього світу». А тому забезпечення безпеки на автомобільному транспорті повинне бути проблемою держави, а також стосуватись кожної людини. Адже безпека на дорозі багато в чому залежить від самих осіб, які керують автотранспортом. Крім цього, варто зауважити, що підґрунтям забезпечення безпеки на автомобільному транспорті в нашій державі мають стати розробки провідних учених, що у свою чергу повинні базуватись на економічних, правових і технічних аспектах вказаної проблематики.

Завершуючи дослідження, можемо виділити такі характерні особливості забезпечення безпеки на автомобільному транспорті:

- існує велика кількість напрямів забезпечення безпеки на автомобільному транспорті, кожен із яких потребує уваги з боку науковців і законодавця;
- забезпечення безпеки на автомобільному транспорті потребує розрахунку вимірних параметрів;
- досягнення безпеки є неможливим без належного бюджетного фінансування, адже вимагає суттєвих грошових витрат;
- необхідне обов'язкове внесення змін до відповідного законодавства;
- необхідна активна робота з громадськістю.

Анотація

У статті на основі аналізу наукових поглядів учених та норм чинного законодавства України визначено сутність понять «автомобільний транспорт» і «безпека». Надано авторське визначення поняття «забезпечення безпеки на автомобільному транспорті», виділено характерні особливості цього терміна. Визначено основні причини низького рівня безпеки на автомобільному транспорті. Наголошено на тому, що від якості функціонування автомобільного транспорту залежить діяльність людей у багатьох сферах суспільного життя.

Summary

In the article, based on the analysis of scientific views of scientists and the norms of the current legislation of Ukraine, the essence of the concept of “road transport” and “security” is defined. The author’s definition of the concept of “ensuring safety in road transport” is given, the characteristic features of the specified term are singled out. The main reasons for the low level of safety in motor transport are determined. It is emphasized that the activity of people in many spheres of public life depends on the quality of functioning of motor transport.

Використана література:

1. Офіційний сайт ТСН каналу 1+1. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/138-tisyach-avariy-i-tri-tisyachi-zagiblih-motoroshni-pidsumki-really-na-ukrayinskih-dorogah-u-2016-roci-851389.html>.
2. Гілецький Й.Р., Сливка Р.Р., Богович М.М. Географія: довідник. Х.: Веста; Ранок, 2008. 480 с.
3. Яцківський Л.Ю., Зеркалов Д.В. Загальний курс транспорту: навч. посібник. К.: Арістей, 2007. 504 с.
4. Про автомобільний транспорт: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2344-III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2344-14/conv>.
5. Розміщення продуктивних сил України: навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / С.І. Дорогунцов, Ю.І. Пітюренко, Я.Б. Олійник та ін. К.: КНЕУ, 2000. 364 с.
6. Автомобільний транспорт України. Інформаційно-довідковий сайт «Україна». URL: http://proukraine.net.ua/?page_id=443.
7. Попович П.В., Шевчук О.С., Гаврон Н.Б. Конспект лекцій з дисципліни «Основи економіки транспорту» для студентів спеціальності 275 «Транспортні технології» (за видами). Тернопіль: ТНТУ ім. І. Пулюя, 2017. 147 с.
8. Делюмо Ж. Грех и страх: формирование чувства вины в цивилизации Запада (XIII – XVIII вв.). Екатеринбург: Изд-во Уральского ун-та, 2003. 250 с.
9. Популярна юридична енциклопедія / В.К. Гіжевський, В.В. Головченко, В.С. Ковалевський та ін. К.: Юрінком Інтер, 2002. 528 с.
10. Лекарев С.В., Порк В.А. Бизнес и безопасность: толковый терминологический словарь / под науч. ред. А.И. Гурова и Б.С. Тетерина. М., 1995. 367 с.
11. Політологія: навч. посібник / М.П. Гетьманчук, В.К. Грищук, Я.Б. Турчин та ін.; за заг. ред. М.П. Гетьманчука. К.: Знання, 2011. 415 с. URL: http://pidruchniki.com/10310208/politologiya/natsionalna_bezpeka_ukrayini.
12. Ліпкан В.А. Безпекознавство: навч. посібник. К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2003. 207 с.

Yevhenii Skrypa,
Candidate of Juridical Sciences,
Doctoral Student at Department of Administrative Activity
National Academy of Internal Affairs